

THE APICULTURE TERMINOLOGY IN THE ROMANIAN AND UKRAINIAN IDIOMS OF BANAT

Maria-Adelina Bobic

PhD.student, „Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: This article tackles aspects regarding the apiculture terminology in the Romanian and Ukrainian idioms of Banat. Beside the details which concern the formation of the mixed Romanian-Ukrainian terminology within the bilingual communities, aspects related to a folkloric terminology will be considered, resulted from various reference analyses, matters concerning linguistic investigation (informers, questionnaire) and the discussion of some words in the family of “beekeeping”.

Keywords: apiculture terminology, folkloric terminology, bilingual communities, Romanian idioms, Ukrainian idioms

Eugen Coșeriu, în articolul *Las terminologias y nomenclaturas populares* (Coșeriu 1997: 99), afirmă că trebuie făcută diferența între cunoașterea extralingvistică și structura lexicografică propriu-zisă. El demonstrează că un cuvânt al lexicului comun poate deveni termen tehnic și invers, adică un termen tehnic poate deveni cuvânt uzual. Asta nu înseamnă că există o limită reală și precisă între cele două tipuri de termeni (între termenul tehnic și termenul uzual).

Terminologia populară aflată într-o altă arie exegetică cunoaște de asemenea mai multe analize de referință. Ovid Densusianu și Sever Pop sunt lingviștii care au făcut primele cercetări în acest domeniu. Aceste cercetări fac parte din seria de glosare și analize dialectale ale unor graiuri. Ștefan Pașca, în *Glosar dialectal*, surprinde anumite amanunte din perspectivă istorică a terminologiei special populare: „scrutând acest material [...] se observă cum ocupația localnică [...] poate produce înrâuriri însemnate în graiul unei regiuni [...]”.

Aceste analize lingvistice a terminologiei populare țin cont și de terminologia științifică.

Zona de contact lingvistic, în care conviețuiesc de cel puțin un secol alături două comunități etnolingvistice, oferă premise pentru practicarea bilingvismului.

În cele ce urmează, ne propunem să studiem terminologia populară a albinăritului în comunitățile mixte, bilingve, româno-ucrainene din Banat (Copăcele, Cornuțel, Criciova, Dragomirești, Știuca și Zorile), așa cum se reflectă ea în chestionarele aplicate în aceste comunități.

Înainte de a trece, însă, la studierea propriu-zisă a materialului lexical sunt necesare câteva considerații și precizări cu privire la sursele de informare. Eșantionul de apicultori chestionați (ales aleator) cuprinde câte 3 informatori de etnie română și 3 informatori de etnie ucraineană, din fiecare localitate, în total 36. Dintre aceștia 31 (86%) sunt bărbați și 5 (14%) sunt femei. Pe grupe de vârstă, aprox. 2/3 sunt între 30-60 ani și aprox. 1/3 peste 60 ani (v.tab.1). Această structură pe grupe de vârstă ne arată că tradiția practicării albinăritului în zonă are șanse să fie dusă mai departe, cu toate că majoritatea celor care o practică o fac ca un hobby, altă ocupație asigurând principala sursă de venit a familiei.

Chestionarul cuprinde 56 de întrebări, care aproape în totalitate reproduc pe cele utilizate în anchetele de teren, pentru realizarea hărților *Noului Atlas lingvistic român*¹. Prin ele am urmărit să cunoaștem terminologia apicolă referitoare la albine, „adăpostul acestora”, produsele apicole,

¹ Chestionarul a fost publicat în „Fonetica și Dialectologie”, vol. V, Cap. 3, *Apicultura*, Editura Academiei Române, 1963.

uneltele și activitățile folosite, boli ale albinelor, etc., în cele 6 localități ce fac obiectul studiului nostru. Răspunsurile primite le-am sintetizat în tabelele nr. 2 și 3, prezentate în anexă.

Îndeletnicirea la care ne referim este cunoscută în zona studiată, sub denumirea de *stupărit*. Termenul *stupărit* (< stup + suf. – *ărit*) mai este întâlnit și în alte localități din Banat, Crișana și Transilvania. De aici și termenul de *stupar* (<stup +suf. -ar), ce numește omul care se ocupă cu creșterea albinelor. Un număr de 13 respondenți folosesc termenul, mai nou, de *apicultor*. Dintre aceștia jumătate au urmat cursuri de apicultură.

Pentru „locul unde se țin stupii se folosesc de românii chestionați 3 termeni: *stupină* (7 răspunsuri), *grădină* (< bg.sb. *gradina* - 9 răspunsuri) și *livadă* (< bg. *livada*, ucr. *Levada* - 2 răspunsuri).

Termenul de *stupină* (< stup + suf. de origine slavă –*ină*, având sens local)² este atestat în documente slave³, este cunoscut și în toponimia bănățeană⁴ și nu numai⁵.

Cum în majoritatea cazurilor lipsește un loc special amenajat pentru stupi, s-a dat răspunsul că ei se țin în grădina casei sau în livada de pomi fructiferi. Astfel, termenii de *сад, фруктовый сад* = *grădină* este folosit de 3 informatori ucraineni din Criciova, 2 din Știuca și 1 din Dragomirești. Termenul *nacika*= *stupărie*, *prisacă* este întâlnit numai la 2 informatori din satul Dragomirești și 1 din Știuca.

Toți etnicii ucraineni din Copăcele, Cornuțel și Zorile folosesc termenul *солешня* pentru a numi locul unde se țin stupii.

Referitor la termenii care denumesc „adăpostul albinelor”, ei diferă în funcție de materialul din care este confecționat acesta. Adăpostul confecționat din scânduri est numit *stup* de către toți informatorii, Acesta este considerat a fi cel mai vechi termen răspândit pe teritoriul daco-român. Termenul *stup* (<lat. **stypus* < gr.)⁶, care a avut o dezvoltare semantică asemănătoare cu lat. *alvina* (*alveare*) „stup”, derivat de la *alvus* „scorbura, albie, stup” + suf. col. –*ina*, care prin sinecdocă, a primit ulterior sensul de „albină”⁷.

Cu același termen de *stup* este denumit și adăpostul făcut din nuiele sau papură și lipit cu lut, în localitățile: Copăcele, Cornuțel, Criciova și Zorile. Numai în satele Dragomirești și Știuca cei 6 informatori folosesc termenul inovator de *coșniță* răspândit numai în Banat și în Transilvania cu sensul de *stup*⁸, dar nu cunosc termenul de *buduroi* pentru stupul scobit dintr-o scorbura de copac.

Termenul *coșniță* < sl. *košnica* (<*koš*), cu sensul principal de „obiect făcut din împletitură de nuiele cu diverse întrebuințări”. Sl. *koš* „panier, corbeille” are mai multe sensuri („unealtă de pescuit”, „coșar pentru porumb” etc.) printre care și acela de „stup, coșniță de albine împletită”⁹. Limba română cunoaște ambele forme. Dar așa cum rezultă din ALR II1, are sensul de „stup”

² Despre sufixul –*ină*, a se vedea, „Jahresbericht”, XV, p. 56-60.

³ Vezi Damian Bogdan, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946, p. 92.

⁴ V. Ioniță, *Glosar toponimic Caraș- Severin*, Reșița, 1972, p. 83 (*Stuparul, Lunca Stupii, Dealul Stupilor, Stupina, Dealul Stupinii, etc.*); R. Crețan, V. Frățilă, *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Timișoara, p. 239 (*Ogașu Stupinii, Stupiniu, Stulpina, ș.a.*).

⁵ Vezi Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, București, 1963, p. 97.

⁶ W. Meyer-Lübke, REW și DLRM, s.v., *stup*. Foarte vechi în limba română, termenul se încadrează printre elementele de vocabular grecești moștenite din latina orientală. Al. Graur, în *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, (București, 1954, p. 54), îl trece în lista cuvintelor care fac parte din fondul principal lexical.

⁷ Sensul originar de „alveare” a fost atestat de gramaticul Flavius Caper, *Alvearia non alvinae* (ap. C. Tagliavini, *Le origini delle lingue neolatine*, Bologna, 1959, p. 185-186). Vezi și S. Pușcariu, *Albină* (Etimologii), în „Convorbiri literare”, XXXIX, 1905, p. 60. Pentru sensurile termenului românesc *stup*, vezi Stela Petcu, *Contribuții la studiul terminologiei albinăritului în limba română* (pe baza ALR, serie nouă), în *Cercetări de Lingvistică*, Anul XII, nr.2./iulie - decembrie 1967, p. 261-265.

⁸ Aici termenul mai vechi *stup* și-a restrâns sfera semantică fiind întrebuințat mai mult cu sensul de „adăpost împreună cu familia de albine”, ca în citatul următor: „...și dându-le matcă, face dintr-o *coșniță* cu albine multe doi stupi” (I. Molnar Piuaru, *Economia stupilor*, Budae, 1785, p. 140).

⁹ E. Berneker, *Slavisches etimologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1908-1913, s.v. *koš*.

numai în Transilvania și Banat. Etnicii ucraineni din satele studiate folosesc termenul de *кошниця* pentru a defini stupii făcuți dintr-un trunchi scobit sau dintr-o scorbura de copac.

Termenul *buduroi* folosit de toți informatorii din celelalte 4 sate, după DA, provine din **budunoŃu* (prin disimilarea lui n-n > r-n, cf. Puroi <* *punoŃu*) care este un augmentativ în –oi dintr-un prototip **budon*, corespunzător magh. *bodon* „putină”. Pare mai verosimilă etimologia propusă de V. Drimba¹⁰ ca fiind un derivat augmentativ de la *budur* (de origine necunoscută) cu sensurile „trunchi de copac scorburos”, „jgheab de fântână dintr-un trunchi de copac scorburos”, și altele, (având și derivate diminutive ca *budureș*, *buduraș* și fiind înrudit cu multe alte cuvinte din limba română ca *butuc*, *buturugă*, *budacă*, etc.).

Termenul special *pretci*, sg. *pretcă* folosit pentru bețișoarele din interiorul stupului (coșniței), pe care albinele își construiesc fagurii, îl întâlnim în localitățile Criciova, Dragomirești și Știuca. Acolo unde se practică cultura modernă a albinelor, „pretcile” au fost înlocuite, în stupii sistematici, cu niște rame mobile în care albinele își construiesc fagurii, prinzându-i de părțile interioare ale stupului. Mențiunile făcute de informatorii din localitățile: Copăcele, Cornuțel și Zorile ne arată că utilizarea termenului *ramă*, pl. *rame*¹¹ este de dată recentă.

Pentru a defini „stupul (roiul) fără de matcă” majoritatea informatorilor folosesc termenul *bezmétic* după ucr. *bezmátok*, *bezmáteń*¹², cu excepția unui singur informator din localitatea Criciova care întrebuințează termenul de *stup orfan* „fără mamă”. Toți informatorii ucraineni din Criciova și 1 din Știuca au folosit termenul *cupoma = orfan*. Ceilalți informatori ucraineni răspund cu termenul *занаморочливий = buimac, năuc*.

La întrebarea: „Cum ziceți cu un cuvânt, la toți puii de albină la un loc”, toți subiecții anchetați au răspuns *puiet*. *Pui* (< lat. **pulleus*) este cunoscut și cu sensul de „ou sau larvă de insectă”¹³. De la *pui* s-a format colectivul *puiet*, pl. *puieti* „mulțime de pui, larve de albine”¹⁴. Cf. CADE, *puiet* este pluralul lui *puiac* (Banat) cu sensul de „ceapă mărunță pentru sădit”. Termenul a putut primi prin extensiune și sensul în discuție. Informatorii au mai completat cu termenii specializați *căpăcit-dezcăpăcit* (*retezat*) *fagurii*¹⁵.

După strecurare, ceara se așeza în străchini unde era lăsată să se închege, iar apoi era întrebuințată în gospodăria sătească la fabricarea lumânărilor pentru uz casnic sau era destinată vânzării. Pentru bucata de ceară obținută în acest fel, ALR dă termenul *turtă*. Termenul *turtă* (<lat. *tūrta*) este cel mai vechi și cu o arie de răspândire mai întinsă în trecut decât azi, el are tendința de a se impune și în limba literară. Ceara a primit numele vasului în care de obicei este pusă să se închege, a fost numită după greutatea ei sau după forma care i se dă. Aceasta explică termenul de *calup de ceară* pe care îl consemnăm la românii din localitățile studiate. Ucrainenii folosesc termenul românesc *ceara*.

Vorbitorii de limbă ucraineană din satele Criciova, Dragomirești și Știuca folosesc pentru *albină* termenul literar *бджола*, iar cei din satele: Copăcele, Cornuțel și Zorile termenul *пчола*. De la acești termeni, apicultorul din primele 3 sate este numit *бджоляр*, iar cel din ultimele 3 sate *пчолар*. La fel, când se referă la toate albinele care trăiesc într-un stup împreună cu matca lor, ucrainenii din primele trei sate folosesc termenul *вúлик*, iar cei din ultimele trei sate termenul *ухлек*. Tot cu termenul de *вúлик* este numit stupul făcut din scânduri în Criciova, Dragomirești și Știuca, iar în Copăcele, Cornuțel și Zorile se folosește termenul *кимак*. Situația se menține și atunci când vorbim despre ceara care se scoate din stup folosită pentru lumânări. În primele 3 sate se folosește termenul *віск* iar în celălalte termenul *вок*.

¹⁰ V. Drimba, *Note etimologice*, în LR, XIII, 1964, nr.1, p.77-78.

¹¹ < germ. *Rahmen* „cadru, schelet de mărimi diferite în care se fixează ceva” (DLRM)s.v.

¹² „*Roj pcel bez matki*”, B.D. Hricenko, *Ukrainsko-ruskii slovar*, 1925, s.v. *bezmáteń*.

¹³ DA, CADE, s.v

¹⁴ DLRM, s.v. *puiet*. Vezi Florența Sădeanu, *Sufixele colective în limba română*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, III, 1962, p. 62.

¹⁵ Vezi V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, Editura Academiei, p. 23.

La întrebarea referitoare la instrumentul folosit pentru a reteza fagurii, majoritatea ucrainenilor (11), ce provin din localitățile: Copăcele (3), Dragomirești (3), Zorile (3), Știuca (2) au răspuns *ниш=cușit* și numai 7 (3 din Cornuțel, 3 din Criciova și 1 din Știuca) au indicat diminutivul *но́жик = cușitaș*.

Pentru *hrănitorul* din care se dă de mâncare la albine ucrainenii din Criciova, Dragomirești și Știuca folosesc termenii *поживний (живильниця)*, iar cei din Copăcele, Cornuțel și Zorile un termen sinonim *валівця*.

Când albinele umblă mult prin urdiniș, românii spun că *merg la cules (culeg)*, ucrainenii din Criciova, Dragomirești și Știuca folosesc termenul *збір* iar cei din Copăcele, Cornuțel și Zorile un termen sinonim *ламанья*.

BIBLIOGRAPHY

- Arvinte, V., Ursu, D., Bordeianu, M., *Glosar regional*, Editura Academiei, 1961
- Bogdan, Damian, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946
- CADE = I. Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat.*, București, 1926-1931
- Coșeriu, Eugen, *Las terminologias y nomenclaturas populares*, 1997
- Crețan, R., Frățilă, V., *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2007
- DA = *Dicționarul limbii române*. Tomul I. Partea I-III. Tomul II. Partea I-II. București 1913-1949
- DLRM = *Dicționarul limbii române moderne*. București, 1958
- Drimba, V., *Note etimologice*, în LR, XIII, 1964, nr. 1, p. 77-78
- „Fonetică și Dialectologie”, vol. V, Cap. 3, *Apicultura*, Editura Academiei Române, 1963
- Graur, Al., *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, Editura Academiei, București, 1954
- Hrincenko, B.D., *Ukrainsko-ruskii slovar*, 1925
- Ioniță, V., *Glosar toponimic Caraș-Severin (Stuparul, Lunca Stupii, Dealul Stupilor, Stupina, Dealul Stupinii, etc.)*, Reșița, 1972
- Iordan, Iorgu, *Toponimie românească*, Editura Academiei, București, 1963
- Meyer-Lübke, Wilhelm, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, C. Winter, 1911.
- Molnar-Piuariu, I., *Economia stupilor*, Viena, 1785
- Pașca, Ștefan, *Glosar dialectal, alcătuit după material dialectal cules de corespondenți din diferite regiuni*, Editura Cultura Națională, București, 1922
- Petcu, Stela, *Contribuții la studiul terminologiei albinăritului în limba română* (pe baza ALR, serie nouă), în *Cercetări de Lingvistică*, Anul XII, nr.2./iulie - decembrie 1967, p. 261-265.
- Pușcariu, Sextil, *Albină (Etimologii)*, în „Convorbiri literare”, XXXIX, 1905
- Sădeanu, Florența, *Sufixe colective în limba română cu specială privire asupra repartiției lor în Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. III, București, 1962
- Tagliavini, Carlo, *Le origini delle lingue neolatine. Introduzione alla filologia romanza*. Quarta edizione aggiornata con 50 figure nel testo, Casa editrice prof. R. Pàtron, Bologna 1964